

§ 2. Поняття інформаційних технологій у криміналістиці, їх види та значення

Важливим напрямом оптимізації слідчої, судової та експертної діяльності є її комп'ютеризація та можливості впровадження *інформаційних технологій* — рушійної сили глобалізації сучасного світу і нової категорії криміналістики, яка претендує посісти чільне місце в її структурі.

Розвиток в Україні інформаційного суспільства та впровадження новітніх інформаційних технологій в усіх сферах суспільного життя, діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування Указом Президента України «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій» від 20 жовтня 2005 р. № 1497/2005 визнано одним із пріоритетних напрямів державної політики. Концепцією Національної програми інформатизації, схваленою Законом України «Про Концепцію Національної програми інформатизації», визначено, що у сфері правоохоронної діяльності якісно нова організація специфічних режимів зберігання та оброблення інформації, зв'язок із міжнародними правоохоронними органами забезпечать реалізацію активної, наступальної стратегії у боротьбі з правопорушеннями, корупцією, організованою злочинністю, застосування нових інформаційних технологій у розкритті злочинів.

Стрімке впровадження в різні галузі життєдіяльності суспільства новітніх досягнень науково-технічного прогресу, заміна традиційних знарядь праці й комунікації на комп'ютерну техніку, програмне забезпечення й широкий спектр інформаційних технологій, поширення електронного документообігу у виробничій сфері й побуті, розгортання масового виробництва й використання не лише окремих «розумних» приладів, а й їх високотехнологічних систем (наприклад, «Smart House») привели до кардинальної зміни механізму відображення діяльності людини в об'єктивно існуючій дійсності. А протиправний напрям використання інформаційних технологій призвів до виникнення кіберзлочинності й міграції у віртуальне середовище (кіберпростір) способів приготування, вчинення й приховування широкого кола злочинів.

Зростання обсягів інформаційних ресурсів, швидкості й гнучкості інформаційних процесів, широкомасштабне впровадження в усі

сфери життєдіяльності інформаційних технологій як невід'ємного складника інформаційної епохи створили підґрунтя для: а) виникнення нових суспільних відносин — об'єктів правового захисту; б) утворення паралельного виміру життєдіяльності людини — віртуального середовища її комунікації з навколишнім світом через Інтернет, електронні соціальні мережі; в) генерування нових видів злочинної діяльності (розвиток науки й технологій впливає на злочинну діяльність і породжує нові види злочинів); г) модернізації способів і знарядь різних видів людської діяльності, в тому числі класичної злочинної; д) суттєвої зміни елементів психологічної структури сучасної особистості й типових ознак особи злочинця, формування «цифрового профілю» особистості.

Статтею 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» інформаційна технологія визначається як цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування. У цих процесах інформація відіграє роль відомостей, що зменшують ступінь невизначеності знання людини про конкретний об'єкт пізнання, а інформаційна технологія являє собою систему процедур перетворення інформації з метою її формування, організації, обробки, поширення й використання.

Основа сучасних інформаційних технологій становлять: а) комп'ютерна обробка інформації; б) зберігання великих обсягів інформації на машинних носіях; в) передавання інформації на будь-якій відстані в обмежений проміжок часу. Головними принципами сучасних інформаційних технологій є: а) інтерактивний (діалоговий) режим роботи з комп'ютером; б) інтегрованість (сумісність, взаємозв'язок) з іншими програмними продуктами; в) гнучкість процесу зміни як даних, так і постановок завдань. Цим зумовлені такі особливості інформаційних технологій: а) персоналізація засобів обчислювальної техніки, організація автоматизованих робочих місць спеціалістів; б) робота користувача в режимі маніпулювання даними, а не програмування; в) наскрізна інформаційна підтримка на всіх етапах проходження інформації на основі інтегрованої бази даних (інтегрованого банку даних), що передбачає одну уніфіковану форму подання, збе-

рігання, пошуку, відображення, відновлення та захисту даних; г) безпаперовий процес обробки документа, під час якого на папері фіксується лише його остаточний варіант, а проміжні версії та необхідні дані, записані на машинні носії, доводяться до користувача через екран дисплея ПК; г) інтерактивний (діалоговий) режим вирішення завдання з широкими можливостями для користувача; д) можливість колективного виконання документа на основі групи ПК, об'єднаних засобами комунікацій, створення локальних комп'ютерних мереж і багаторівневих систем обробки даних; е) можливість адаптивної перебудови форм і способів подання інформації у процесі вирішення завдання. Головна мета впровадження інформаційних технологій полягає в підвищенні швидкості та якості опрацювання перманентно зростаючих обсягів інформації для забезпечення прийняття людиною правильних рішень.

Розрізняють види інформаційних технологій: 1) за призначенням: а) забезпечувальні; б) функціональні; 2) за функціональним призначенням в правоохоронній діяльності: а) опрацювання даних (статистичних, облікових); б) управління; в) підтримки прийняття рішень; г) експертні системи; 3) за видом опрацьовуваної інформації: а) мультимедійні; б) телекомунікаційні; в) геоінформаційні; 4) за способом отримання інформації інформаційні технології: а) синхронного (безпосереднього); б) асинхронного (опосередкованого через запис) отримання інформації; 5) за способом представлення (надання) інформації: а) аналогові (надання інформації у вигляді безперервного сигналу, фізичної величини, адекватної кількісним і якісним показникам інформації); б) цифрові (дискретний спосіб подання інформації у вигляді чисел); 6) за способом реалізації в інформаційній системі: а) традиційні; б) нові; 7) за обсягом охоплення завдань управління: а) електронне опрацювання даних; б) автоматизація управлінської діяльності (у тому числі, підтримка прийняття рішень, електронний (у тому числі віртуальний) офіс, експертна підтримка рішень); 8) за методологічним підходом: а) централізованого; б) децентралізованого опрацювання даних; 9) за класами реалізованих технологічних операцій: а) робота з текстовим редактором; б) робота з гіпертекстовими системами; в) робота з табличним процесором; г) робота з системами керування базами (банками) даних; г) робота з графічною та звуковою інформацією (в тому числі інтерактивна

машинна графіка); д) мультимедійні та інші системи; 10) за типом інтерфейсу користувача: а) пакетні; б) діалогові; в) мережні; 11) за способом побудови мережі інформаційні технології: а) локальних; б) багаторівневих; в) розподілених; г) глобальних обчислювальних мереж; д) електронної пошти; е) цифрових мереж інтегрального обслуговування; 12) за видом предметної області, що обслуговується: а) бухгалтерський облік; б) управління кадрами; в) інші; 13) за родом вирішуваних завдань: а) отримання; б) фіксація; в) опрацювання; г) запис; г) зберігання; д) надання інформації користувачеві; е) передавання, є) зв'язок; з) захист; і) контроль; к) доступ до інформаційних ресурсів та ін.

Розвиток сучасних інформаційних технологій відбувається за такими основними напрямками:

1) розроблення єдиних правових, методологічних, методичних, програмно-технічних і технологічних положень з організації інформаційного забезпечення;

2) формування багаторівневої системи інтегрованих банків даних різнорідної й логічно пов'язаної інформації;

3) організація швидкого доступу до інформаційних ресурсів будь-якого рівня;

4) досягнення балансу між кількісним і змістовим складником, оптимізація числа інформаційно важливих характеристик об'єктів, що формалізуються й беруть участь у процесі опрацювання інформації;

5) створення локальних і глобальних обчислювальних мереж за єдиною технологічною схемою.

Важливою інформаційною технологією став передбачений ст. 214 КПК Єдиний реєстр досудових розслідувань, Положення про порядок ведення якого затверджено наказом Генерального прокурора України від 6 квітня 2016 р. № 139, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 5 травня 2016 р. за № 680/28810. Цей реєстр визначено як створену за допомогою автоматизованої системи електронну базу даних, відповідно до якої здійснюються збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних, зазначених у п. 1 гл. 2 розд. I Положення, які використовуються для формування звітності, а також надання інформації про відомості, внесені до Реєстру, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства та законо-

давства, яким врегульовано питання захисту персональних даних та доступу до інформації з обмеженим доступом.

Рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 р. №30 (у редакції рішення Ради суддів України від 2 березня 2018 р. №17) затверджено Положення про автоматизовану систему документообігу суду — сукупність комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів, що входять до складу Єдиної судової інформаційної системи, та забезпечують виконання завдань, визначених цим Положенням, в тому числі таких, як: функціонування документообігу суду та органів системи правосуддя; обмін інформацією між ними та з іншими органами державної влади; обмін з єдиною централізованою базою даних судової влади; оприлюднення інформації за допомогою офіційного веб-порталу судової влади України; захист інформації від несанкціонованого доступу тощо.

Згідно з п. 10 § 2 Прикінцевих положень розд. 4 Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. №2147-VIII Державній судовій адміністрації України рекомендовано до 31 грудня 2018 р. забезпечити створення та належне функціонування у судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, їх органах та підрозділах Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що забезпечуватиме: 1) ведення електронного діловодства, в тому числі рух електронних документів у межах відповідних органів та установ та між ними, реєстрацію вхідних і вихідних документів та етапів їх руху; 2) централізоване зберігання процесуальних та інших документів та інформації в єдиній базі даних; 3) захищене зберігання, автоматизовану аналітичну і статистичну обробку інформації; 4) збереження справ та інших документів в електронному архіві; 5) обмін документами та інформацією (надсилання та отримання документів та інформації, спільна робота з документами) в електронній формі між судами, іншими органами системи правосуддя, учасниками судового процесу, а також проведення відеоконференції в режимі реального часу; 6) автоматизацію роботи судів, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної

комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, їх органів та підрозділів; 7) формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) в електронній формі; 8) віддалений доступ користувачів цієї системи до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу; 9) визначення судді (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи у порядку, визначеному процесуальним законом; 10) добір осіб для запрошення до участі у здійсненні правосуддя як присяжних; 11) розподіл справ у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Вищій раді правосуддя, її органах; 12) аудіо- та відеофіксацію судових засідань, засідань Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя, її органів, їх транслявання в мережі Інтернет у порядку, визначеному законом; 13) ведення Єдиного державного реєстру судових рішень; 14) функціонування офіційного веб-порталу судової влади України, веб-сайтів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 15) функціонування єдиного контакт-центру для управління запитами, іншими зверненнями; 16) можливість автоматизованої взаємодії цієї системи з іншими автоматизованими, інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами органів та установ системи правосуддя, органів правопорядку, Міністерства юстиції України та підпорядкованих йому органів та установ; 17) можливість учасникам справи, які мають намір взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, завчасно перевіряти в тестовому режимі зв'язок із судом; 18) інші функції, передбачені Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Частинами 1 і 2 ст. 3 Закону України «Про доступ до судових рішень» започатковано функціонування Єдиного державного реєстру судових рішень — автоматизованої системи збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень, порядок ведення якого затверджено рішенням Вищої ради правосуддя від 19 квітня 2018 р. № 1200/0/15-18.

Актуальними для органів досудового розслідування є сучасні технології виявлення та фіксації криміналістично значущої інформації (виготовлення планів, схем, таблиць, графіків, макетів і моделей, фотозйомки, аудіо- і відеозапису), організації електронного документообігу, висування версій, планування й організації розслі-

дування злочинів, дистанційного проведення слідчих (розшукових) дій, функціонування криміналістичних обліків, користування базою законодавства України та іншими базами даних, автоматизованого пошуку відомостей щодо різних об'єктів, у тому числі за допомогою інтегрованих банків даних тощо.

До інформаційних технологій, що відіграють найважливішу роль у забезпеченні розслідування злочинів та судового провадження, можна віднести: автоматизовані банки даних (АБД); автоматизовані інформаційно-пошукові системи (АІПС); автоматизовані робочі місця (АРМ); програмно-апаратні комплекси (ПАК); програмно-технічні комплекси (ПТК); системи автоматизованого прийняття рішення (САПР), системи підтримки прийняття рішення (СППР) або системи підтримки судової експертизи (СПСЕ) тощо.

§ 3. Правові засади використання криміналістичної техніки

Застосування техніко-криміналістичних засобів і прийомів у боротьбі зі злочинністю визнається правомірним, якщо воно прямо передбачено чи рекомендовано законом, або не суперечить законодавчим приписам за своєю сутністю. Загальні правові основи використання технічних засобів визначаються ст. 2 КПК, яка регламентує завдання кримінального провадження. Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду потребує ситуаційно зумовленого використання широкого кола допустимих технічних засобів і технологій.

Кримінальне процесуальне законодавство не містить спеціальної норми, яка б визначала правові засади застосування криміналістичної техніки. Проте в окремих його положеннях прямо передбачено можливість і регламентовано порядок використання науково-технічних засобів у різних випадках, в окремих з яких встановлено обов'язковість використання певного виду технічних засобів. Наприклад, використання засобів фотографування або відеозапису у випадках отримання або вилучення слідчим, прокурором речових доказів (частини 2, 6 ст. 100 КПК). Положеннями ч. 9 ст. 232 і ч. 7 ст. 336 КПК встановлено, що хід і результати слідчої (розшукової) та іншої

*Рекомендовано вченою радою Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 26.10.2018 р.)*

Рецензенти:

- В. В. Тищенко* — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України;
М. С. Шумило — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

Колектив авторів:

- В. Ю. Шепітько*, д-р юрид. наук, проф. (кер. авт. кол.) — вступ; розділи 1, 2, 4; § 1, 4 розділу 5; § 2, 3, 5 розділу 5 (у співавт.); розділ 6; § 1–8 розділу 7; § 1–3, 7, 9 розділу 8; розділи 9, 10, 12; § 1, 3 розділу 13; § 2 розділу 13 (у співавт.); § 1–5, 7, 8 розділу 14; § 3 розділу 15; розділ 16 (у співавт.); § 4–6 розділу 17; § 1, 3, 5–9, 12 розділу 18; § 4, 10 розділу 18 (у співавт.); § 1 розділу 19 (у співавт.); § 2–5 розділу 19; § 3, 4 розділу 21, § 1–4 розділу 22;
В. А. Журавель, д-р юрид. наук, проф. — § 2 розділу 15;
В. О. Коновалова, д-р юрид. наук, проф. — розділ 3; § 4, 5 розділу 15; § 1–3 розділу 17; § 2 розділу 18; розділ 20; § 1, 2 розділу 21;
В. М. Шевчук, д-р юрид. наук, проф. — § 6 розділу 14;
М. В. Шепітько, д-р юрид. наук, доц. — § 1 розділу 15;
Г. К. Авдеева, канд. юрид. наук, доц. — § 9, 10 розділу 7; § 11 розділу 8; розділ 11;
В. І. Алексійчук, канд. юрид. наук, доц. — § 3 розділу 16 (у співавт.); § 10 розділу 18 (у співавт.); § 1 розділу 19 (у співавт.);
В. В. Білоус, канд. юрид. наук, доц. — § 2, 3, 5 розділу 5 (у співавт.); § 4–6, 8, 10 розділу 8; § 2 розділу 13 (у співавт.); § 1, 2 розділу 16 (у співавт.);
О. Ю. Булукув, канд. юрид. наук, доц. — § 9 розділу 14;
Є. С. Демідова, канд. юрид. наук — § 11 розділу 18;
О. М. Дамашенко, канд. юрид. наук — § 6 розділу 15;
Д. В. Затеняцький, канд. юрид. наук — § 10 розділу 14;
О. В. Фунікова, канд. юрид. наук, доц. — § 4 розділу 18 (у співавт.);
В. О. Яремчук, канд. юрид. наук — § 5 розділу 22

Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, К82 В. О. Коновалова та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2019. – 456 с.
ISBN 978-966-937-505-6
ISBN 978-966-937-542-1 (т. 1)

У першому томі підручника викладено загальнотеоретичні проблеми криміналістики, висвітлено питання криміналістичної техніки та окремих її галузей, розкрито зміст криміналістичної тактики. Поданий матеріал адаптовано до нових навчальних програм юридичних закладів вищої освіти та сучасних вимог.

Розраховано на студентів юридичних спеціальностей закладів вищої освіти, а також може бути корисним аспірантам, викладачам, науковцям та співробітникам органів правопорядку, суддям, адвокатам та іншим юристам.

УДК 343.98(075.8)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
-------------	---

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛІСТИКИ

Розділ 1. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ	5
§ 1. Предмет, система та завдання криміналістики	5
§ 2. Природа криміналістики	9
§ 3. Місце криміналістики в системі правових наук	11
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>13</i>
Розділ 2. МЕТОДИ КРИМІНАЛІСТИКИ	14
§ 1. Процес пізнання у криміналістиці	14
§ 2. Класифікація методів криміналістики та їх види	16
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>19</i>
Розділ 3. КРИМІНАЛІСТИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ	20
§ 1. Поняття ідентифікації.....	20
§ 2. Об'єкти, типи і види ідентифікації.....	21
§ 3. Загальна методика ідентифікації.....	24
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>27</i>
Розділ 4. ІСТОРІЯ КРИМІНАЛІСТИКИ	28
§ 1. Виникнення і розвиток криміналістики.....	28
§ 2. Сучасний стан криміналістики в Україні	31
§ 3. Становлення експертних та криміналістичних установ в Україні	34
<i>Запитання для самоконтролю</i>	<i>36</i>

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА

Розділ 5. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ.....	37
§ 1. Поняття криміналістичної техніки та її галузі	37
§ 2. Поняття інформаційних технологій у криміналістиці, їх види та значення	41

§ 3. Правові засади використання криміналістичної техніки.....	47
§ 4. Техніко-криміналістична оснащеність органів досудового розслідування.....	53
§ 5. Технічні засоби профілактики.....	57
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>63</i>
Розділ 6. СУДОВА ФОТОГРАФІЯ ТА ВІДЕОЗАПИС	64
§ 1. Поняття судової фотографії та її значення.....	64
§ 2. Види та методи судово-оперативної фотозйомки	66
§ 3. Судово-дослідницька фотографія	76
§ 4. Криміналістичний відеозапис.....	77
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>80</i>
Розділ 7. ТРАСОЛОГІЯ	82
§ 1. Поняття трасології та її значення	82
§ 2. Поняття сліду в трасології. Механізм слідоутворення	83
§ 3. Класифікація слідів.....	85
§ 4. Основи дактилоскопії.....	87
§ 5. Виявлення, фіксація і вилучення слідів рук. Сутність дактилоскопічної експертизи	90
§ 6. Сліди ніг і взуття людини	94
§ 7. Сліди знарядь злочину та інструментів.....	97
§ 8. Сліди транспортних засобів.....	99
§ 9. Криміналістичне дослідження замикальних та запобіжних (контрольних) засобів	100
§ 10. Встановлення цілого за частинами	104
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>107</i>
Розділ 8. КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗБРОЇ.....	108
§ 1. Поняття судової балістики та її значення.....	108
§ 2. Криміналістична класифікація вогнепальної зброї та види боєприпасів.....	109
§ 3. Сліди дії вогнепальної зброї, їх види.....	115
§ 4. Поняття криміналістичної вибухотехніки та її значення.....	117
§ 5. Криміналістична класифікація вибухових речовин і вибухових пристроїв	121
§ 6. Сліди, пов'язані з використанням вибухових матеріалів	127
§ 7. Слідчий огляд вогнепальної зброї та слідів її дії.....	129
§ 8. Слідчий огляд у кримінальних провадженнях щодо подій, пов'язаних із використанням вибухових матеріалів.....	131